

Tijana Perić Diligenski^{1*}

UDC 343.278:32

Pregledni rad

Primljen: 31. 03. 2023.

Prihvaćen: 28. 06. 2023.

POSTKOMUNISTIČKA LUSTRACIONA PRAVDA

REZIME: U radu se razmatra fenomen postkomunističke lustracije, kao moralne osude sa diskvalifikacionom političkom logikom. Cilj rada jeste da se primenom metode studije slučaja utvrdi da li su lustracioni procesi u državama postkomunističke tranzicije determinisani delatnom političkom voljom ili su rezultanta društvenih htenja da se postigne socijalna pravda. Nalazi rada pokazuju da ne postoji uniformno rešenje o sprovođenju lustracije, već su lustracione elite optirale za kazuiističku logiku. Društveno i naučno je relevantna i okolnost da su države sa sličnim strukturalnim karakteristikama i komunističkom prošlošću primenjivale varijabilne lustracione mehanizme u različitim periodima (na početku tranzicije ili znatno docnije).

KLJUČNE REČI: *lustracija, ljudska prava, odgovornost, prošlost, korupcija*

1. Uvodna razmatranja

Pad *gvozdene zavese* inicirao je međunarodno kritičko propitivanje nasleđa dojučerašnjih komunističkih režima. U otklonu od represivnih tekovina totalitarističkih tendencija isticao se Savet Evrope, koji je 1996. godine normirao lustraciju (Rezolucija Parlamentarne skupštine Saveta Evrope 1096 merama za uklanjanje nasleđa bivših komunističkih

^{1*}Naučni saradnik, Institut za političke studije, Svetozara Markovića 36, Beograd; peric.tijana@yahoo.com, <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-2175-9134>

totalitarnih sistema). U navedenoj rezoluciji polazi se od stanovišta da lustracija ne sme da bude pretnja osnovnim ljudskim pravima i da osve- ta ne sme da bude *ratio legis* lustracijskih zakona u postkomunističkim državama. Svrha lustracije u duhu Rezolucije nije izricanje krivičnih sankcija pretpostavljenim odgovornim licima, već zaštita novonastalih demokratija. *Ratione materiae*, lustracija se ograničava na funkcije koje su od fundamentalnog značaja za ljudska prava i demokratiju, poput pravosudnih instanci, bezbednosnih i obaveštajnih službi. Podvlači se da nijedna osoba ne sme da bude podvrgnuta lustraciji zbog svojih uverenja i ličnih mišljenja, te da je ona isključivo usmerena na ona lica koja su nalogodavci, izvršioci ili pomagači u delima koja predstavljaju ozbiljna kršenja ljudskih prava, zbog čega im se može trajno zabraniti vršenje neke funkcije ili obavljanje dužnosti. Rezolucijom je preporučeno da se krivična dela koja su izvršili pojedinci za vreme komunističkog režima procesuiraju i sankcionišu na osnovu krivičnog zakonodavstva. Rezolucija polazi od procesnopravne a ne od materijalnopravne logike i predviđa mogućnost produženja rokova zastarelosti krivičnih dela. Noseći stub lustracije, prema Rezoluciji PACE, jeste onemogućavanje „sumnjivim“ licima iz komunističke epohe da obavljaju javne funkcije u novim demokratijama, budući da ih u prošlosti nisu obavljali na temelju etičkih i demokratskih načela, što mora da bude dokazano *in concreto*.

2. Fenomenologija postkomunističke lustracije

Kao zakonodavna ili egzekutivna odluka, lustracijska logika inkorporira sledeća svojstva: 1) sumnju na „navodni“ sporan angažman u prošlosti, koncipiran na kolektivnoj odgovornosti za zloupotrebe koje se određuju pod vlastitim programom lustracije; 2) postojanje zaštićenih sadašnjih ili budućih javnih funkcija; 3) primenjivanje specifičnih metoda ili postupaka (poput skrininga), koji uključuju potencijalnu pretnju (poput uklanjanja ili javnog izlaganja) (Rožič & Nisnevich, 2016). Pojedini autori prilaze lustraciji kao meri koja dovodi do smanjenja korupcije sistematskim limitiranjem političke participacije bivšim autoritarnim akterima, što je preambiciozan pristup koji zanemaruje antropološki pesimizam i pohlepu potonjih aktera. Do ovog stanovišta

došlo se nakon sprovedenog empirijskog istraživanja koje je obuhvatalo panel podatke iz 30 postkomunističkih država u periodu od 15 godina (1996–2011). Nalazi istraživanja pokazuju da lustracija ima remetilački efekat na političke, ekonomske i administrativne malverzacije prethodnih režima, što je našlo pozitivnu empirijsku potvrdu u postkomunističkim iskustvima Estonije, Gruzije i negativnom iskustvu Rusije u kojoj je postojao i još uvek postoji odijum prema ovom fenomenu (Ibid., str. 257–258).

U fenomenološkoj ravni, lustracija bi se se mogla izjednačiti sa svojom zapadnonemačkom pretečom (*Vergangenheitsbewältigung* – suočavanje s prošlošću), fokusiranom na kritički otklon prema Trećem rajhu i na ostrakizam malignog tkiva nacističke ideologije iz javnog života. Zapadnonemačko lustraciono iskustvo postalo je referentna tačka za uspostavljanje moralnih normi odgovornosti, „*lingua franca* moralne globalne misli, glavno ideološko sredstvo pri podnošenju zahteva za obeštećenje i reparaciju“ (Ignatieff, 2003, str. 53–54). Konceptualno, lustracija, u užem smislu, podrazumeva proces dekomunizacije, odnosno diskvalifikacije i isključivanja sa najznačajnijih javnih funkcija identifikovanih pojedinaca povezanih sa prošlim režimom, posebno onih koji su se stručno i politički kompromitovali u trećoj grani vlasti i birokratskom aparatu (Morgan, 2020). Tranziciona pravda je metodološki širi pojam (koji u sebe inkorporira i lustraciju) koji se određuje kao „samosvesna konstrukcija distinktivnog shvatanja pravde povezane sa periodima radikalne političke promene usledile nakon opresivne vladavine“ u latinoameričkim i postsovjetskim tranzicionim kontekstima (Teitel, 2014, str. 3).

Na ovom mestu podvlačimo da je važno da se izbegne terminološka zamka izjednačavanja lustracije i dekomunizacije. Ova potonja pojava podrazumeva uklanjanje iz javne uprave visokih komunističkih zvaničnika i predstavlja pitomiju varijantu denacifikacije. Podvlačimo da intencija dekomunizacije nije dovođenje u istu ravan nacističkih i zločina socijalističkog režima. U slučaju denacifikacije i dekomunizacije, identitet visokorangiranog naciste ili komuniste je opštepoznat, te oni ne mogu da budu ucenjeni pretnjom otkrivanja kompromitujućih informacija o njihovoj prošlosti. Kad je reč o lustraciji, neotkriveni bivši tajni agent ili saradnik policije podložan je ucenjivanju i neretko biva

koruptor koji podmićuje one koji imaju pristup njegovom tajnom dosijeju kako bi mumificirao svoj angažman i pokazao se kao kolaboracionistički čist (Kaminski & Nalepa, 2006, str. 384).

U srži lustracionih procedura jeste ispitivanje tajnih policijskih dosieja prethodnog režima kako bi se utvrdila kolaboracija (političkih) aktera sa režimom, kao agenata ili tajnih doušnika. Kada se proces otvaranja tajnih dosieja za javnost (deklasifikacija) odvija paralelno sa lustracijom, u kumulativnom efektu dovodi do društvenog urušavanja i moralnog sankcionisanja kolaboracioniste. Čak i kad se utvrdi kolaboracionizam na delu, kolaboracionisti ne podležu krivičnoj odgovornosti. Moglo bi se reći da je postkomunistička lustracija instrument mekog prava koji se iscrpljuje u onemogućavanju kolaboracionistima da budu titulari javnih ovlašćenja, akademski profesori, nosioci pravosudnih funkcija i dr. Postkomunistički lustracioni modeli predvideli su i mogućnost da im se dopusti da budu sve navedeno ukoliko njihova saradnja bude obelodanjena. Na osnovu iznete lustracione logike, najpodesnije je da se lustracija definiše kao pravna, ali nesudska institucija (Kaminski & Nalepa, 2006). Lustracijska ćud se javlja i u mekšoj i sofisticiranijoj varijanti koja pravi otklon od represivnog redukcionizma i zalaže se za suspenziju ili limitiranje pasivnih političkih prava aktera koji su imali sporan politički angažman u prošlosti. U ovom slučaju sprovodioci tranzicione pravde obično bi tragali za istorijskom istinom, kao epistemološki najneuhvatljivijim fenomenom. Empirijsko iskustvo komisija za istinu pokazalo se kao neefikasno u delegitimizaciji prethodnih režima. Odmicanjem od krivičnog pravosuđa i ispitivanjem dosieja tajne policije, „činjenice postaju manje jasne i manje dvosmislene“ (David, 2012) i otuda istina, kao saglasje stvarnosti sa činjenicama, postaje upitna.

Tranziciona pravda se ogleda u procesima restitucije, krivičnog gonjenja odgovornih za kršenje ljudskih prava, skidanju oznaka tajnosti sa policijskih dosieja i u lustracionim mehanizmima. Posebno osetljivo pitanje, povezano sa lustracijom, jeste otvaranje tajnih policijskih dosieja, koje je dovelo do društvenih antagonizama i postalo kapital za hegemonističke političke borbe, naročito u Poljskoj. U postautoritarnim i postkonfliktnim miljeima, nacionalističke elite su policijske arhive, kao „arhive represije“, neretko instrumentalizovale u svrhu promovisanja svoje antikomunističke istorije sećanja. Transformacija „arhive represije“

je“ u „arhivu pravde“ često nije imala za cilj javno razotkrivanje nasilja i otkrivanje istine (Gokariksel, 2020, str. 237). Pojedini autori osporavaju instrumentalističko poimanje arhive kao posredničkog sredstva i depozita objektivne istine. Prisutna su i drugačija stanovišta koja plediraju za prenamenu arhiva u različite normativno-političke svrhe, poput pravde, mira, ljudskih prava, demokratizacije (Katelaar, 2002). Upitna je istinitost sadržaja arhiviranih dokumenata obaveštajnih službi i političke policije. Rumunsko iskustvo nakon 1989. godine svedoči o modifikaciji sadržaja dosijea od strane agenata i doušnika Sekuritete (*Siguranța statului*), kako bi se oslobodili odgovornosti i lažno involvirali i inkriminirali svoje protivnike. Sadržaj dosijea je od početka mogao da bude lažan ili da docnije postane takav kako bi lako postao *kompromat* (Perić Diligenski, 2021, str. 107–108) za buduće nosioce javnih funkcija. Lažiranje informacija je otežalo proces razlikovanja žrtve od vinovnika, jer se polazilo od premise tačnosti arhivskog materijala (Stan, 2004, str. 357).

3. Evropska postkomunistička lustraciona praksa – studija slučaja

Moderne varijante uspešnih lustracija prostorno su orijentisane na države centralne i istočne Evrope, u vremenskom periodu sloma socijalističkih režima, što se u većini država desilo između 1989. i 1991. godine. Na ovom mestu, primenom metode studije slučaja, biće analizirana lustraciona praksa u Gruziji, Poljskoj, Češkoj, Slovačkoj i Ukrajini. Osvrnucemo se na motive koji su doveli do lustracije, vremenski interval u kom je sprovedena i na društvene posledice koje su joj usledile.

3.1. Slučaj Gruzije

Revolucija ruža u Gruziji, sprovedena 2003. godine, predstavlja uvod u odlučnu antikorupcijsku i lustracijsku politiku, koje su se u ovom slučaju pokazale kao nekonzistentne. Revolucijom ruža skinut je visoko korumpirani režim Eduarda Ševarnadzea (Eduard Amvrosiyevich Shevardnadze), što je dovelo do agresivnog antikoruptivnog zakonodavstva i nulte tolerancije nove elite prema organizovanim kriminalnim

strukturama. Oko 2010. godine Gruzija postaje antikorupcijski lider, a lustraciju sprovodi 2011. godine, te bi se u vremenskom smislu ova lustracija mogla okarakterisati kao zadocnela. Lustracioni propisi su zadocneli ako se uzme u obzir pad komunizma i raspad SSSR-a, koji se dogodio početkom 90-ih godina. Gruzijanski model lustracije bio je usmeren na bivše komuniste i pripadnike tajnih službi kojima je zabranjeno da obavljaju političke funkcije, što je dovelo i do povreda izbornih prava. S druge strane, lustracione mere su bile inkompatibilne antikorupcijskim i nisu obuhvatale onaj krug lica među kojima je korupcija bila najprisutnija (tzv. elitna korupcija). Na osnovu iznetog, stiče se utisak da je tendenciozna nekonzistentnost omogućila pripadnicima nove elite dalju kumulaciju kapitala na osnovu sprega sa partijskim i državnim strukturama (Gricius, 2019).

3.2. Slučaj Poljske

Poljska tranziciona elita je nakon sloma komunizma i prelaska sa autoritarnog na demokratski režim pokazala delatnu lustracionu političku volju. Prolustraciona elita je inicirala osnivanje Nacionalnog instituta za pamćenje, raspuštanje Službe bezbednosti pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, otvaranje arhiva komunističke službe bezbednosti uz smanjivanje penzija njenim bivšim službenicima, produženje rokova zastarelosti za komunističke zločine i pokretanje krivičnih postupaka (Czarnota, 2007). Poljska lustracija formalno je uvedena 1997. godine sa logikom zabrane retroaktivnosti sankcija i oslanjala se na izjave o lustraciji, te bi mogla da se okarakterise kao istorijski mehanizam pojašnjenja. Prema poljskim pozitivnopravnim propisima, nosilac javne funkcije ili kandidat za javnu funkciju podleže obavezi da podnese izjavu o tome da li je bio u radnom odnosu, obeveštajac ili tajni i svesni saradnik komunističke službe bezbednosti. Tačnost lustracione izjave ne podleže sankciji, a sasvim je suprotna logika u slučaju njene netačnosti. U slučaju da sud nakon sprovedenog krivičnog postupka utvrdi njenu neistinitost, javnom funkcioneru ili pretendentu na javnu funkciju se zabranjuje obavljanje javnih funkcija u rasponu od tri do deset godina. O valjanosti lustracione isprave pravosudnih funkcionera ili kandidata za pravosudnu funkciju odlučivali su disciplinski sudovi (Krotoszyński, 2019, str. 26).

U periodu novije ustavne krize u Poljskoj (2015–2019), ideja o kolektivnoj odmazdi prema reliktima komunizma imala je jako uporište u društvu koje je tražilo socijalnu katarzu i sprovođenje rigoroznije lustracije, kao sredstva za postizanje socijalne pravde. Sejm, donje predstavničko telo poljskog parlamenta, tokom 2017. godine je usvojio neobavezujuću rezoluciju o osudi boljševičke revolucije i njenog komunističkog nasleđa. Osuda je, u ideološkom smislu, otišla korak dalje, ka kritici levičarskih tekovina, što je politički tendenciozan projekat, jer dolazi od desno profilisane političke elite, mahom konzervativaca iz partije Pravo i pravda (Prawo i Sprawiedliwość). Drugi lustracioni rez, uveden nakon bezmalo tri decenije tranzicije, upitan je s aspekta pravnog principa srazmernosti i poverenja prema državi i njenom zakonu.

3.3. Lustraciono iskustvo Češke i Slovačke

Prva postsocijalistička država koja je normirala lustraciju bila je Čehoslovačka i učinila je to u oktobru 1991. godine kada je donet Zakon o nezakonitim postupcima komunističkog režima. Tom aktu je prethodilo neformalno lustriranje pojedinih članova predstavničkih tela (češkog, slovačkog i saveznog) i vlade, sa tendencijom da se prevenira mogućnost ucenjivanja pripadnika nove političke elite, čije biografije nisu bile neuprljane. Proliferacija antikomunističkih sentimentata i disperzija „agentomanije“ determinisali su nomotehničko dizajniranje lustracije, kako bi se javni život oslobodio od „zlonamernog uticaja starih struktura“ (Kopeček, 2013, str. 7). Politikološki je interesantan fenomen da države naslednice Čehoslovačke nisu zauzele jedinstveno stanovište u pogledu lustracije i dekomunističkih praksi. Pitanje lustracije je u Češkoj, kao i u Istočnoj Nemačkoj, bilo visoko pozicionirano na političkoj agendi i predstavljalo je okosnicu političke borbe (Pauer, 2006; Nadelsy, 2009). Češki lustracioni model obuhvatio je oko 140.000 nosilaca javnih funkcija (pripadnika tajnih službi, visokih partijskih funkcionera, vojnih i policijskih službenika itd.), koji su odgovorni za nezakonito postupanje i povredu ljudskih prava u periodu od 1948. do 1989. godine. Moralno-politički posrnutim funkcionerima komunističke nomenklature bilo je onemogućeno da se zaposle u državnoj službi, koja je obuhvatala preko 9.000 sistematizovanih radnih mesta (u pravosuđu, bezbedno-

snim službama, akademskoj zajednici, medijima, javnim preduzećima itd.). Jedan od retkih koji je izbegao lustracionu logiku bio je dugogodišnji predsednik Češke (2013–2023), Miloš Zeman, koji je u mladosti bio pripadnik komunističke partije iz koje je isključen, jer se protivio sovjetskoj okupaciji Čehoslovačke. Čin isključenja iz partije za Zemana je bila olakšavajuća okolnost.

U Slovačkoj je političko raspoloženje bilo dijametralno suprotno i tranziciona pravda nije bila značajna tačka političke konfrontacije. Na toj liniji rezonovanja pravi se postkomunistička demarkciona vremenska linija na period od uvođenja demokratije („demokratske revolucije“) do polovine devedesetih i od polovine devedesetih naovamo. Prvi period karakteriše „potraga za legitimitetom“ novog političkog poretka sa svrhom da se delegitimiše zaostavština komunističke nomenklature. U drugom periodu komunistička prošlost postaje političko poprište i konstituiše se antikomunistička politika sećanja koja ima za cilj da oživi „sećanje nacije“ (Kopeček, 2013, str. 1). Liberalniji odnos prema lustraciji u Slovačkoj omogućio je i nekadašnjem komunisti, Robertu Ficu, da bude predsednik vlade u šestogodišnjem mandatu (2012–2018).

3.4. Lustracija u Ukrajini

Lustracija u Ukrajini je rezultanta evromajdanskih zahteva istaknutih u Evromajdanskoj revoluciji iz 2014. godine, koja je otpočela kao nasilan protest za evrointegracijski kurs. U međuvremenu, evromajdanski zahtevi su postali ambiciozniji i ogledali su se u antikorupcijskoj retorici i borbi protiv uzurpacije vlasti i kršenja ljudskih prava. Najvažniji apel evromajdanaca novoj vladi odnosio se na lustracioni rez javnih funkcionera iz komunističke ere (1919–1999) i iz perioda Janukovičevog režima (2010–2014). Ukrajinski lustracioni model karakterišu dva ekskluziviteta, koja ga razlikuju od drugih istočno i centralnoevropskih lustracionih modela. Prvi ekskluzivitet ukrajinske lustracije manifestuje se u sjedinjenju ideje tranzicione pravde sa društveno-ekonomskim imperativima (poput borbe protiv korupcije) koji su se udaljili od uigranog narativa i postali realpolitičke sastavnice. Drugi ekskluzivitet ogleda se u militarističkom momentu sprovođenja lustracije u toku vojnih konfrontacija u Donjecku i Lugansku. Dakle, ukrajinska vlada je sprovela

lustraciju 23 godine nakon pada *gvozdene zavese* u trenucima soldatskih obračuna (Zabyelina, 2017). Iako javni funkcioneri, ukrajinske sudije nisu podlegale lustraciji, već se na njih primenjivao mehanizam provere (*screening*). Najviše predstavničko telo Ukrajine – Vrhovna Rada usvojila je 8. aprila 2014. godine Zakon o vraćanju poverenja u sudski sistem Ukrajine (br. Zakona 1188-17), kojim je predviđena procedura za proveru nosilaca sudske vlasti. Zakonom je propisano da sudije koje su donosile politički motivisane odluke podležu razrešenju sa sudijske funkcije. Kao eklatantni primeri političke jurisprudencije javljaju se presude donete protiv evromajdanskih demonstranata.

4. Zaključak

Idealtipski pojmljeno, svrha lustracije je moralna restitucija, socijalna katarza i reparacija anomičnog i patogenog društvenog ambijenta. Da bi se sproveda lustracija u dojučerašnjim komunističkim državama, potrebno je da postoji delatna politička volja prolustracione elite i šira podrška građanstva. Spremnost društva da se suoči s negativnim pojavama i akterima iz komunističke ere može da predstavlja dodatni pritisak na donosioce političkih odluka da usvoje i primene lustracione propise. U postkomunističkom svetu ne postoji uniformna lustraciona metodologija, što se ogleda u različitom trenutku sprovođenja „lustracione drame“, krugu lica na koje se odnosi lustracija, kao i u ograničavanju političke participacije bivšim autoritarnim elitama i njihovim kolaboracionistima. Smatramo da se najvažniji društveni cilj lustracije ogleda u podizanju svesti o štetnosti uzurpacije moći i zloupotrebi osnovnih ljudskih prava. Ukoliko se sprovodi krivičnopravna dimenzija lustracije, potrebno je da ona bude humana, pravična i srazmerna i da se ne svodi na revanšizam političkih pobednika nad pobeđenima. Rečju, pravno uređen postupak, koji će da bude brana potencijalnoj uzurpaciji moći i politički motivisanoj čistki, jedini je garant da će lustracija da ostvari efekte društvene katarze.

Literatura

- Czarnota, A. (2007). The Politics of the Lustration Law in Poland, 1989-2006. In: Mayer-Riech Alexander, de Grieff Pablo (eds.): *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies* (pp. 222–258). New York: Social Science Research Council.
- Gokariksel, S. (2020). Beyond transparency: the communist-era secret police archives in post-socialist Eastern Europe. *Archives and Records*, 40, 236–253. doi: 10.1080/23257962.2020.1815524
- Gricius, G. (2019). Transitional Justice: Lustration and Vetting in Ukraine and Georgia. *Journal of Liberty and International Affairs*, 5, 26–42.
- Ignatieff, M. (2003). *Human Rights as Politics and Idolatry*. Princeton: Princeton University Press.
- Kaminski, M. , & Nalepa, M. (2006). Judging Transitional Justice: A New Criterion for Evaluating Truth Revelation Procedures. *The Journal of Conflict Resolution*, 50, 383–408.
- Ketelaar, E. (2002). Archival Temples, Archival Prisons: Modes of Power and Protection. *Archival Science*, 2, 221–238.
- Kopeček, M. 2013. From the Politics of History to Memory as Political Language: Czech Dealings with the Communist Past after 1989. 1–22. https://www.academia.edu/26195748/From_the_Politics_of_History_to_Memory_as_Political_Language_Czech_Dealings_with_the_Communist_Past_after_1989 (13. februar 2023) doi: 10.25626/0011.
- Krotoszyński, M. 2019. Transitional Justice and Constitutional Crisis: The Case of Poland (2015-2019). *Journal of the Polish Section of IVR*, 3, 22–41. doi: 10.36280/AFPiFS.2019.3.22.
- Morgan, P. (2020). Literature and lustration: Rebuilding social trust through literature. *Journal of European Studies*, 50, 60–69.
- Nadelsky, N. 2009. Czechoslovakia and the Czech and Slovak Republics. In: Stan Lavinia (ed.): *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union: Reckoning with the Communist Past* (pp. 37–75). London & New York: Routledge.
- PACE Resolution 1096 (1996). Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems, dostupno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507&lang=en> (15. mart 2023).
- Pauer, J. (2006). Aufarbeitung der Diktaturen in Tschechien und der Slowakei. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 42, 25–32.
- Perić Diligenski, T. (2021). *Rasprava o političkoj korupciji*. Beograd: Čigoja štampa.

- Roman, D. (2012). Twenty years of transitional justice in the Czech lands. *Europe Asia Studies*, 64, 761–784.
- Rožič, P., & Nisnevich, Y. (2016). Lustration Matters: a Radical Approach to the Problem of Corruption. *Studies in Comparative International Development*, 51, 257–285.
- Stan, L. (2004). Spies, Files and Lies: Explaining the Failure of Access to Securitization files. *Communist and Post-Communist Studies*, 37, 341–359.
- Teitel, R. (2014). *Transitional Justice: Contemporary Essays*. New York: Oxford University Press.
- Zabyelina, Y. 2017. Lustration Beyond Decommunization: Responding to the Crimes of the Powerful in the Post-Euromaidan Ukraine. *State Crime Journal*, 6, 55–78. doi: 10.13169/statecrime.6.1.0055.